

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІН "МАЛЮНОК" І "ЖИВОПИС"

В данной статье рассмотрена проблема взаимосвязи художественных интересов и креативности личности учителя изобразительного искусства. Представлен процесс формирования творческой личности во взаимодействии трех компонентов одаренности: интеллектуальных способностей, креативности и мотивации. Установлена зависимость творческого мышления от анализа, синтеза, сравнения, абстрагирования, обобщения, систематизации, категоризации. Охарактеризованы уровни развития креативности личности учителя изобразительного искусства.

Ключевые слова: креативность, художественные интересы, творчество, учитель изобразительного искусства.

Проблема розвитку креативності, як здатності до творчості, набуває сьогодні значущості та актуальності, тому що є важливою складовою особистості. В наш час більшістю дослідників наголошується на особистісно-орієнтованому підході до набуття знань. А. Камю розкриває поняття "... індивідуальність як початкова ланка формування особистості" [1, с. 39]. Перетворенню індивідуальності в особистість сприяє система мотивів. Щоб здійснити таке перетворення, потрібна сила, яка могла б функціонувати в злагодженому механізмі саморозвитку особистості та стати джерелом появи нових зв'язків, відносин, імпульсів. Така сила повинна мати креативну основу, адже "творити – значить надавати форму майбутньому" [1, с. 304)]. Креативний процес перетворення індивідуальності в особистість можна назвати процесом самореалізації особистості. Як відзначає А. Маслоу, особистість, що самореалізується, завжди творча [2]. І якщо ми виявимо першочергову функцію інтересів як психологічних властивостей у структурі самореалізації, то тим самим встановимо залежність між розвитком художніх інтересів і становленням творчої особистості.

Прояв здібностей особистості був би неможливий без забезпечення емоційного фону. Забезпечити цей емоційний фон самореалізації особистості покликаний художній інтерес як основний компонент внутрішньої мотиваційної сфери підготовки вчителя образотворчого мистецтва. Художній інтерес здійснює перцептивний процес (інтелектуальний аспект), організовує увагу й утримує стабільність емоційної сфери (вольовий аспект), сприяє отриманню задоволення від сприйняття й діяльності (емоційний аспект). Але потрібно враховувати, що база внутрішньої мотивації особистості – саме художні інтереси мають креативну природу, оскільки є мотиваційною основою самореалізації особистості вчителя образотворчого мистецтва.

Процес формування творчої особистості вченим А. Савенковим розглядається у взаємодії трьох компонентів обдарованості: інтелектуальних здібностей, креативності і мотивації. За цього у відношенні детермінації поставлена система "мотивація – креативність" [3].

На рівні несвідомого, як зазначають В. Слободчиков та Є. Ісаєв, відбувається виділення потреби самореалізації в провідну потребу. Як наслідок, на рівні емоційного компонента свідомості потреба самореалізації перетворюється в структурний ґештальт інтересів, під впливом якого формуються й розвиваються креативні здібності. Чим вище рівень розвитку особистості, тим більше виступають в її структурі цільові детермінанти-переконання та ідеали – "кращі

тенденції, які, втілюючись у відповідному образі, стають стимулом і регулятором розвитку людини" [4, с. 260], "духовними нормами", "допоміжними орієнтуючими засобами" [5, с. 26].

В працях К. Ізарда [6] зазначено, що інтерес – це єдина мотивація, яка може підтримувати творчу роботу. На його думку, розвиток інтересу зіграв вирішальну роль в еволюції людини. Саме "інтерес мотивує діяльність людини, направлену на вдосконалення природжених здібностей..." [6, с. 145]. К. Ізард однозначно розглядає художній інтерес як "мотиваційний чинник творчості, основу творчої діяльності" [6, с. 133-134]. Завдяки інтересу, як стверджує А. Маслоу, стає можливим перехід від творчості першого рівня [2], тобто емоційного збудження й народження творчого задуму, до творчості другого рівня – розвитку творчої ідеї: "Сила стійкого інтересу має вирішальне значення для подолання перешкод, що стають на шляху творчої особистості" [6, с. 137]. Тому важливим є висновок К. Ізарда про вплив інтересу на типологічну структуру особистості: "Взаємозв'язок між емоцією інтересу та когнітивною орієнтацією і дією" [6, с. 144]. Таким чином, особливе значення для повноцінного розвитку особистості мають художні інтереси й заняття художньою творчістю, йдучи до гармонійного поєднання "розумового" і "художнього" типів особистості, А. Маслоу [2] закономірно ставить естетичні потреби в красі, гармонії, впорядкованості – в знаннях і вміннях. Тим часом в існуючій системі освіти логічне мислення переважає над образним. Система художньо-естетичної підготовки показує можливість гармонізувати ці два типи мислення в змісті освіти за допомогою мистецтва, оскільки вони об'єднують естетичні, етичні та інші види діяльності людини, тобто формують особистість гармонійно, а не односторонньо.

В художньо-естетичному вихованні, за визначенням С. Гессена, ми можемо актуалізувати завдання поєднання якостей творчої особистості як "живописця" і "графіка" в комбінований тип "композиційний" [7, с. 74-75].

Креативність ми умовно розділяємо на творчий потенціал (потенційний аспект) і творчу активність, як реалізацію творчого потенціалу (актуальний аспект). Розглянемо ці параметри розвитку художніх інтересів і креативності особистості вчителя образотворчого мистецтва. Емоційна сфера творчого потенціалу містить здатність одержувати позитивні емоції як від результатів, так і від самого процесу творчості; здатність зберігати позитивний емоційний фон незалежно від результатів діяльності і певною мірою від її тривалості.

Інтелектуальна сфера творчого потенціалу – це пануючий художньо-образний тип мислення; велика швидкість розумових операцій; оригінальність та гнучкість мислення, здатність до творчої уяви, до комбінування; здібність до виявлення і постановки проблем; здатність вести творчий відбір і надавати адекватну оцінку; здатність задіювати всі функції мислення – свідому й несвідому, вербальну й невербальну, організовувати стратегію творчого пошуку; здатність творчої уяви до аналогії, типізації і схематизації; здібність до аналізу, синтезу, порівняння, абстрагування, узагальнення, систематизації, класифікації, категоризації для вирішення художньо-мистецьких завдань. На нашу думку, можна встановити таку залежність творчого мислення: аналіз – оригінальність; синтез – гіперчутливість до проблем; порівняння – гнучкість; абстрагування – легкість асоціювання; узагальнення – побіжність; систематизація – згортання розумових операцій; категоризація – оцінка.

Спробуємо охарактеризувати рівні сформованості креативності особистості вчителя образотворчого мистецтва:

Перший рівень: високий рівень розвитку креативності, художньо-образного мислення й творчої уяви, прояв когнітивної обдарованості, яскраво виражена образна адаптивна гнучкість (здатність удосконалювати художній образ, додаючи деталі); переважання дивергентного мислення; швидкість навиків в образотворчій діяльності і розвинена інтуїція; оригінальність образного трактування зображуваного об'єкта, гнучкість мислення, здібність до виявлення й постановки творчих проблем і задач; сформованість навичок ведення творчого відбору; здатність застосовувати в творчій діяльності операції аналізу, синтезу, порівняння,

абстрагування, узагальнення, систематизації, класифікації, категоризації в їх взаємозв'язку, на основі якого виявляється основна властивість художнього образу й дається новий спосіб його використання, гнучкість мислення через різноманітні образи й асоціації; нестандартне сприйняття; добра зорова пам'ять, розвинена здібність до уваги в художньо-мистецькій діяльності й сприйнятті; взаємозв'язок в творчій роботі свідомих і несвідомих процесів, здатність й уміння організації стратегії ведення творчого пошуку; позитивний емоційний стан, що зберігається незалежно від результатів творчої діяльності на всіх її етапах; процес творчості є важливішим за його кінцевий результат; високий рівень саморегуляції (уміння вести і зберігати на всіх етапах роботи самоконтроль, стійка увага, правильна самооцінка); спрямованість до вирішення творчих задач; велика воляова напруженість в художньо-мистецькій діяльності й висока творча активність; здатність у конкретному образотворчому матеріалі створити нові художньо-образні твори, що містять художню цінність (малюнки, предмети декоративно-прикладного мистецтва, живописні роботи, композиції та ін.).

Другий рівень: в цілому креативність сформована, виділяється зона її найближчого розвитку. Але творчий потенціал вчителя образотворчого мистецтва не відповідає максимальній реалізації його можливостей. Художньо-образне мислення та уява сформовані недостатньо; не цілком виражена диференціація когнітивних процесів й образна адаптивна гнучкість; конвергентне мислення переважає над дивергентним; художній образ не відрізняється оригінальністю; інтуїція не має належного розвитку; вчитель не завжди бажає створювати нові творчі проблеми, задачі й вирішувати їх; недостатня гнучкість мислення й уміння застосовувати складні розумові операції в їх взаємозв'язку; мляві несвідомі процеси творчої роботи; відсутність продуманої стратегії в ході творчого пошуку; позитивний емоційний стан зберігається лише за вдалого результату творчої діяльності; результат для вчителя важливіший за творчий процес; недостатній самоконтроль, нестійка й ситуативна увага; несамотійність ведення творчого пошуку; не завжди долається константна сприйняття; недостатньо сформована зорова пам'ять; навички продуктивно-образотворчої діяльності недостатньо розроблені; не завжди виявляється натхнення в роботі; невисока й не цілком якісна творча продуктивність.

На нашу думку, забезпечення умов розвитку художніх інтересів у вчителя образотворчого мистецтва сприятиме формуванню креативності, яка виявляється в образотворчій діяльності. Розглянемо взаємозв'язок описаних нами груп, умов розвитку художніх інтересів й аспектів креативності.

Ми вважаємо, що забезпечення групи чинників новизною і зацікавленістю в розвитку художніх інтересів сприятиме формуванню емоційної сфери креативності; групи чинників інтуїтивного пошуку – формуванню емоційної і інтелектуальної сфери креативності; групи чинників інтенсивної і перспективної мотивації – всіх сфер креативності; групи чинників генерації ідей – відображається в основному на формуванні інтелектуальної сфери креативності; групи чинників конструктивного розвитку творчого задуму сприятиме формуванню інтелектуальної і волевої сфер креативності; групи чинників критики і вдосконалення – формуванню волевої сфери креативності. Отже, сфера впливу певної групи чинників розвитку художнього інтересу на той або інший аспект креативності умовна, що пояснюється цілісністю структури психіки і процесів свідомості.

Таким чином, ми встановили теоретично передбачувану залежність між забезпеченням певної групи чинників розвитку художнього інтересу й формуванням креативності, тобто чинники розвитку художнього інтересу одночасно є умовами формування креативності, оскільки в основі креативності, як зазначає А. Маслоу, лежить мотивація [2].

Креативний підхід до педагогічного процесу моделювання особистості вчителя, за аналогією з художньою творчістю, дозволяє виділити шляхи моделювання як багатобічний розвиток особистості, ускладнення змістової структури її діяльності.

Критеріями розвитку художніх інтересів в образотворчій діяльності є такі: ставлення до

схвалення творчої задачі, ставлення до змістовної сторони художньої діяльності, до створеного творчого продукту, зміни емоційного стану на всіх етапах художньої діяльності; стратегія пошуку рішення художньої задачі, ступінь інтелектуальної самостійності в творчій діяльності, ступінь емоційної насиченості у зв'язку з пошуковою роботою інтелекту; ступінь повноти ухвалення і збереження художньої задачі, оцінка результатів художньої діяльності, поведінка в ускладненнях, концентрація уваги.

Ми можемо стверджувати, що з основних задач в підготовці вчителя образотворчого мистецтва є формування креативності особистості вчителя, розвиток інтересу до образотворчої діяльності з використанням мотиваційних компонентів.

Література:

1. Сумерки богов (сборник произведений Ф. Ницше, З. Фрейда, Э. Фромма, А. Камю, Ж. П. Сартра) / Под ред. А. А. Яковлева. – М.: Политиздат, 1990. – 398 с.
2. Маслоу А. Мотивация и личность [пер. с англ.]. – СПб.: Евразия, 1999. – 478 с.
3. Савенков А. И. Одарённые дети в детсаду и школе. – М.: АСА-ДЕМА, 2000. – 232 с.
4. Слободчиков В. И., Исаев Е. И. Психология человека. Основы психологической антропологии. – М.: Школа-ПРЕСС, 1995. – 384 с.
5. Люшер М. Сигналы личности: Практическое пособие // Цветовой личностный тест / Составитель В. В. Драгунский. – Минск: Харвест, 1990. – С. 21-126.
6. Изард К. Э. Психология эмоций. – СПб.: ПИТЕР, 2000. – 462 с.
7. Гессен С. И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию / Отв. ред. и сост. П. В. Алексеев. – М.: Школа-Пресс, 1995. – 448 с.
8. Терещук А. Креативність як невід'ємний компонент інтелектуального розвитку особистості [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.newacropolis.org.ua/ua/study/conference/thesis=4254>.